

Problematyka spółdzielni funkcjonujących w obszarze wsi i rolnictwa w orzecznictwie Sądów oraz Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej

Cooperatives operating in rural areas and agriculture in the jurisprudence of the Courts and the Court of Justice of the European Union

The aim of the article is: firstly, an attempt to indicate selected legal problems related to cooperatives operating in the area of rural areas and agriculture, which were the subject of judgments of the Supreme Court, the Supreme Administrative Court and courts of appeal; secondly, determining whether and how the theses of selected judgments affect the functioning of the cooperative or the rights and obligations of cooperative members; thirdly, taking into account the problems that are the subject of court rulings, determining whether changes to legal regulations are needed, and if so, to what extent. The considerations focused on agricultural production cooperatives, and in particular on the problem that was the subject of extensive jurisprudence. Namely, whether the work of a cooperative member in an agricultural production cooperative constitutes a cooperative employment relationship, an employment contract under the Labor Code, or whether it results only from the civil law relationship of membership in the cooperative. In the further part, court judgments concerning dairy cooperatives, cooperative groups of agricultural producers, cooperative organizations of fruit and vegetable producers were analysed. Reference was also made to the judgment of the Court of Justice of the European Union regarding taxes in agricultural cooperatives in Italy. In the summary, the author stated, inter alia, that a significant number of court decisions and varied interpretations lead to proposals for amending legal regulations. It is reasonable to grant members of agricultural production cooperatives performing work in the cooperative at least the same rights as employees with an employment contract. In this regard, it is worth introducing appropriate changes to the Cooperative Law or the Labor Code. In the author's opinion, it is also justified to consider the inclusion in the Cooperative Law of separate regulations concerning a dairy cooperative, including the definition of such an entity. Legal provisions concerning milk contracting agreements concluded by cooperatives with a dairy cooperative, as well as general rules concerning such a contract, would also be justified. Currently, cases are pending before the courts regarding such contracts, including changes to the terms and regulations of such contracts by dairy cooperatives.

Aneta Suchoń

doktor habilitowany nauk prawnych
profesor Uniwersytetu im. Adama
Mickiewicza w Poznaniu

ORCID – 0000-0002-5410-7853

e-mail: suchon@amu.edu.pl

Słowa kluczowe:

rolnicza spółdzielnia produkcyjna,
spółdzielcza grupa producentów rolnych,
spółdzielnia mleczarska, umowa kontraktacji,
praca spółdzielcy w rolniczej spółdzielni
produkcyjnej, podatek od nieruchomości

Key words:

agricultural production cooperative,
agricultural producer cooperative group,
dairy cooperative, cultivation contract,
work in agricultural production
cooperative, property tax

<https://doi.org/10.36128/priv.vi43.626>

Spółdzielnie funkcjonujące w obszarze wsi i rolnictwa mają długą tradycję¹, wpisując się rozwój regionu i całego kraju².

- 1 Stanisław Wojciechowski, *Spółdzielnie rolnicze: jakie być mogą i powinny w Polsce według wzorów zagranicznych* (Poznań: Księgarnia św. Wojciecha, 1936); Jacek Mroczek, „Początki rozwoju spółdzielczości w Polsce”, *Przegląd Prawniczy, Ekonomiczny i Społeczny*, nr 1 (2012); Stanisław Staszic, *Prestrogi dla Polski* (Warszawa, 1960).
- 2 Aneta Suchoń, „Spółdzielnie jako podmioty istotne dla społeczeństwa oraz gospodarki – aspekty prawne i ekonomiczne”, w *Przedsiębiorstwo*,

Nie ulega wątpliwości, że niezbędne jest wspólne działanie producentów rolnych, pozwalające m.in. na obniżenie kosztów produkcji, uzyskanie wyższych kwot za produkty rolne, wspólne użytkowanie maszyn i transport, czy realizowane inwestycji z zakresu ochrony środowiska (zwłaszcza wprowadzających rozwiązania innowacyjne, wymagające wysokich nakładów). Współpraca polega np. na łączeniu się rolników należących do tej samej fazy produkcji lub dystrybucji³. Przykładem są chociażby spółdzielcze grupy czy organizacje producentów rolnych⁴. Spółdzielnie mleczarskie z kolei, zrzeszając producentów mleka, zajmują się z reguły przetwórstwem mleka oraz wprowadzeniem produktów na rynek⁵. Wspomnieć należy także o rolniczych spółdzielniach produkcyjnych prowadzących działalność rolniczą w ramach gospodarstwa rolnego. Ich cechą charakterystyczną jest praca spółdzielców. Zdolny do pracy członek RSP ma prawo i obowiązek pracować w tym podmiocie stosownie do potrzeb wynikających z planu działalności gospodarczej.

Jednocześnie należy podkreślić, że zmienia się struktura polskiej wsi. Gospodarstwa rolne stają się coraz większe⁶, a obszary wiejskie cieszą się popularnością jako miejsce mieszkania, rekreacji i spokoju dla osób niezwiązanych zawodowo z branżą rolno-spożywczą⁷. W latach 2011–2021 r. liczba

Gospodarka i społeczeństwo w kręgu zainteresowania ekonomistów, red. Ryszard Kamiński (Poznań: Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, 2020).

- 3 Zob. np. Jerzy Małyśz, „Integracja pozioma”, w *Encyklopedia agrobiżnesu*, red. Augustyn Woś (Warszawa: Fundacja Innowacja: Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna, 1998), 389 i nast.; Andrzej Perzyna, „Kooperacja w rolnictwie na tle ogólnego pojęcia kooperacji”, *Studia Iuridica Agraria*, t. 6 (2008): 215 i nast.; Aneta Suchoń, *Prawna koncepcja spółdzielni rolniczych* (Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2016) i literatura tam wskazana.
- 4 Witold Boguta, Zdzisław Gumowski i Krzysztof Lachowski, *Organizacja mazowieckiego rynku rolnego poprzez tworzenie grup producentów rolnych na bazie prawa spółdzielczego* (Warszawa: Wydawnictwo KRS, 2007).
- 5 Aneta Suchoń, „Z prawno-ekonomicznej problematyki organizacji rynku mleka”, *Przegląd Prawa Rolnego*, nr 1 (2014): 47–73
- 6 Według danych statystycznych w 2020 r. w Polsce funkcjonowało 1,3 mln gospodarstw rolnych, a w porównaniu z 2010 r. ich liczba zmniejszyła się o 192 tys. (o 12,7%), *Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027*, s. 32, <https://www.gov.pl/web/wprpo2020/zatwierdzony-przez-komisje-europejska-plan-strategiczny-dla-wspolnej-polityki-rolnej-na-lata-2023-2027> [dostęp: 17.12.2022].
- 7 *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów Długoterminowa*

mieszkańców wsi zwiększyła się o ponad 180 tys. osób⁸. Dlatego istotne są banki spółdzielcze, spółdzielnie socjalne czy energetyczne. Spółdzielnie zapewniają towary i usługi dla ludności, oferują miejsca pracy dla mieszkańców wsi i małych miasteczek, w tym tych niepełnosprawnych czy bezrobotnych. Przyczyniają się zatem do rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, stwarzając szansę aktywności zawodowej dla wielu osób⁹.

Normatywny obszar badań dotyczących spółdzielni funkcjonujących w obszarze wsi i rolnictwa jest niezwykle szeroki. Nie ogranicza się do ustawy z 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze¹⁰, ale obejmuje (oprócz przepisów dotyczących bezpośrednio różnych rodzajów spółdzielni rolniczych) także regulacje pośrednio wpływające na organizowanie i funkcjonowanie spółdzielni. Normują one często gospodarcze otoczenie oraz rolnictwo jako dział gospodarki objęty Wspólną Polityką Rolną. Tytułem przykładu można wskazać szczególnie istotne dla podjętej tu tematyki badawczej ustawy: z 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach¹¹; z 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych¹²; z 20 kwietnia 2004 r. o organizacji rynku mleka i przetworów mlecznych¹³; z 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny¹⁴; z 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa¹⁵; z 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju

wizja dla obszarów wiejskich UE - W kierunku silniejszych, lepiej skomunikowanych, odpornych i zamożnych obszarów wiejskich do 2040 r. COM(2021)345, COM/2021/345 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:52021DC0345>[dostęp: 17.12.2022].

- 8 GUS, *Informacja o wstępnych wynikach Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/6494/7/1/1/nsp_2021._wyniki_wstepne.pdf [dostęp: 17.12.2022]; *Ponad 180 tys. osób więcej mieszka na wsi. Coraz częściej rzucamy miasto na rzecz domu na terenach wiejskich*, <https://strefaagro.pl/ponad-180-tys-osob-wiecej-mieszka-na-wsi-coraz-czesciej-rzucamy-miasto-na-rzecz-domu-na-terenach-wiejskich/ar/c8-16310763/>[dostęp: 20.12.2022].
- 9 Tadeusz Skoczek, red., *Spółdzielczość w budowie społeczeństwa obywatelskiego: historia i współczesność*, (Warszawa: Muzeum Niepodległości, 2013).
- 10 T.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 21 ze zm.
- 11 T.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 395 ze zm.
- 12 T.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 2085, z 2022 r. poz. 1812, 2140 ze zm.
- 13 T.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 381 ze zm.
- 14 T.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm.
- 15 T.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2329 ze zm.

rolnego¹⁶; rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 2 sierpnia 2016 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania, wypłaty oraz zwrotu pomocy finansowej w ramach działania „Tworzenie grup producentów i organizacji producentów” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020; ustawy związane z podatkami¹⁷, rynkami rolnymi¹⁸ czy akty prawa unijnego¹⁹. Na działalność spółdzielni rolniczych wpływa szereg aktów prawnych z zakresu prawa rolnego o charakterze administracyjnym i cywilnoprawnym.

Regulacje prawne często powodują dylematy interpretacyjne, co znajduje odzwierciedlenie w orzecznictwie sądowym oraz w wypowiedziach doktryny. W zależności od rodzaju spółdzielni dotyczą one części ogólnej ustawy – Prawo spółdzielcze, części szczegółowej, np. rolniczych spółdzielni produkcyjnych (RSP), oraz wielu innych aktów prawnych. Jako przykład warto wskazać bogate orzecznictwo odnoszące się do pracy spółdzielców w RSP. Inny problem dotyczy spełniania warunków przez grupy producentów rolnych, w tym prowadzonych w formie spółdzielni oraz zwolnienia w podatku od nieruchomości wstępnie uznanych grup i organizacji producentów rolnych. Należy także wskazać, że spółdzielczość stanowi ruch międzynarodowy²⁰ i są popularne, szczególnie w wielu krajach Unii Europejskiej, jak np.

-
- 16 T.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2569 ze zm.
- 17 Np. ustawa z 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1800 ze zm.); ustawa z 15 września 1984 r. o podatku rolnym (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 333 ze zm.).
- 18 Ustawa z 19 grudnia 2003 r. o organizacji rynku owoców i warzyw oraz rynku chmielu (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2101 ze zm.).
- 19 Np. rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 z 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólną organizację rynków produktów rolnych oraz uchylające rozporządzenia Rady (EWG) nr 922/72, (EWG) nr 234/79, (WE) nr 1037/2001 i (WE) nr 1234/2007, Dz.U. UE.L. z 2013 r. L 347, s. 671, zwane dalej rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 z 17 grudnia 2013 r. ustanawiającym wspólną organizację rynków produktów rolnych albo rozporządzeniem unijnym nr 1308/2013.
- 20 Międzynarodowy Związek Spółdzielczy (ang. *International Co-operative Alliance*, ICA) założony w 1895 r., o zasięgu światowym. Zrzesza krajowe i regionalne federacje oraz związki rewizyjne i branżowe spółdzielni. Siedzibą Związku jest obecnie Genewa. <https://ica.coop/>; zob. Roberto Fanfani, Elisa Ricci Maccarini, red., *The role of cooperatives in the European Agri-Food System* (Bologna: Firenze University Press, 2009); COGECA, *Development of Agricultural Cooperatives in the EU*, Brussels 2014.

Włochy czy Niemcy. Niektóre sporne zagadnienia np. wsparcia finansowego były także poruszane w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości.

Cele artykułu to: po pierwsze próba wskazania wybranych problemów prawnych związanych z zakładaniem i funkcjonowaniem spółdzielni w obszarze wsi i rolnictwa, które były przedmiotem orzeczeń Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego i sądów apelacyjnych; po drugie określenie, czy i w jaki sposób treść wybranych orzeczeń wpływa na funkcjonowanie spółdzielni albo prawa i obowiązki spółdzielców; po trzecie, biorąc pod uwagę problemy będące przedmiotem orzeczeń sądów, określenie, czy potrzebne są zmiany regulacji prawnych, a jeśli tak, to w jakim zakresie. Rozważania będą się koncentrować wokół rolniczych spółdzielni produkcyjnych, spółdzielni mleczarskich, spółdzielczych grup producentów rolnych, spółdzielczych organizacji producentów i przetwórców owoców i warzyw oraz spółdzielni socjalnych. Co do zasady nie będą odnosić się do części ogólnej ustawy – Prawo spółdzielcze, gdyż te kwestie są przedmiotem innych artykułów, których podstawowe założenia zostały zaprezentowane w czasie Konferencji *Spółdzielnie w orzecznictwie Sądów i Trybunałów w Polsce oraz Unii Europejskiej* w dniu 4 listopada 2022 roku.

Rolnicze spółdzielnie produkcyjne w orzecznictwie sądowym

Według art. 138 ustawy – Prawo spółdzielcze przedmiotem działalności rolniczej spółdzielni produkcyjnej jest prowadzenie wspólnego gospodarstwa rolnego oraz działalność na rzecz indywidualnych gospodarstw rolnych członków. Spółdzielnia może również prowadzić inną działalność gospodarczą. Ustawodawca, wymieniając dwa podstawowe typy aktywności tego rodzaju spółdzielni, użył łącznika „oraz”. W świetle zasad logiki uznaje się go, obok spójnika „i”, za funktor koniunkcji. Oznacza to, że – dokonując wykładni literalnej na podstawie reguły logiki – RSP powinna zajmować się zarówno jedną, jak i drugą działalnością. W sytuacji, gdy członkowie nie mają już gospodarstwa rolnego, nie jest to jednak możliwe. Wydaje się, że bardziej zasadna jest interpretacja celowościowa, określająca, że RSP prowadzi wspólne gospodarstwo rolne, a także może prowadzić działalność na rzecz indywidualnych gospodarstw rolnych członków. Taka analiza ma również uzasadnienie w genezie tych podmiotów. Otóż zakładane były one po to, aby zajmować się właśnie prowadzeniem gospodarstwa rolnego powstałego z reguły z gruntów rolnych stanowiących wkład członkowski²¹.

W postanowieniu z 27 lutego 1986 r. (wydane przed zmianą przepisów) Sąd Najwyższy²² stwierdził, że „przedmiotem działalności rolniczej spółdzielni produkcyjnej jest prowadzenie zespółowego gospodarstwa rolnego na

21 Zob. Suchoń, *Prawna koncepcja spółdzielni rolniczych*.

22 IV PRN 1/86, Legalis nr 25180.

podstawie pracy osobistej członków; spółdzielnia taka może prowadzić także inną działalność wytwórczą lub usługową, ale ta jej działalność nie może przybierać rozmiarów przesuwających działalność zasadniczą na pozycję drugorzędną”²³. Główna Komisja Arbitrażowa w decyzji z 30 sierpnia 1983 r. orzekła, że rolnicze spółdzielnie produkcyjne są z mocy prawa spółdzielniami produkcji rolnej, mającymi za podstawowy przedmiot działalności prowadzenie zespołowego gospodarstwa rolnego²⁴. Obecnie, po zmianie przepisów, jest to prowadzenie wspólne, a nie zespołowe, gospodarstwa rolnego. Należy wskazać, że od wielu lat rolnicze spółdzielnie produkcyjne prowadzą, obok rolniczej, także pozarolniczą działalność gospodarczą. Do takiego działania zmuszała je często zła sytuacja ekonomiczna, a w pewnych okresach zachęcały przepisy podatkowe²⁵. Spółdzielcami w rolniczej spółdzielni produkcyjnej mogą być tylko osoby fizyczne. Artykuł 139 ustawy – Prawo spółdzielcze określa, że członkami RSP mogą być rolnicy pozostający: właścicielami lub posiadaczami samoistnymi gruntów rolnych; dzierżawcami, użytkownikami lub innymi posiadaczami zależnymi gruntów rolnych. Członkami spółdzielni mogą być również inne osoby mające kwalifikacje przydatne do pracy w spółdzielni. Sąd Najwyższy w wyroku z 21 stycznia 1998 r., II CKN 576/97, słusznie doszedł do wniosku, że „Kółko rolnicze – jako stowarzyszenie – jest osobą prawną i dlatego nie mogło być członkiem Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej i z tego względu nie mogło tytułem wkładu wnieść gruntów, na których tej Spółdzielni przysługiwałoby prawo użytkowania”²⁶.

Powstaje pytanie, czy możliwe jest wprowadzenie przez statut RSP instytucji kandydata na członka spółdzielni. W praktyce takie rozwiązanie występowało, dlatego było przedmiotem orzeczeń sądowych. Sąd Apelacyjny w Katowicach w wyroku z 25 marca 1992 r., III APr 14/92²⁷, doszedł do wniosku, że „Skoro prawo spółdzielcze nie stworzyło zakazu wprowadzenia do statutu Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej instytucji kandydata na członka spółdzielni, to należy przyjąć że spółdzielnia w ramach uprawnień wynikających z art. 5 § 3 ustawy mogła tego dokonać w ramach samodzielnego

23 Jerzy Ignatowicz, *Glosa do postanowienia SN z dnia 27 lutego 1986 r.*, IV PRN 1/86, OSP 1987, 4253; Antoni Witosz, *Glosa do postanowienia SN z dnia 27 lutego 1986 r.*, IV PRN 1/86, OSP 1988, nr 4380.

24 OT-5926/83, Lex.

25 Aleksander Kokot, „Normatywne pojęcie działalności pozarolniczej w rolniczych spółdzielniach produkcyjnych”, *Prawo Rolne*, z. 1 (1991): 37–49.

26 *Monitor Prawniczy*, nr 2 (1998): 68; OSNC 1997, nr 8, poz. 112, s. 71; Legalis nr 30783.

27 Wyrok SA w Katowicach z 25.03.1992 r., III APr 14/92, Biuletyn Sądu Apelacyjnego w Katowicach 1992, nr 2, poz. 12.

kształtowania treści statutu”. Artykuł 141 § 1 ustawy – Prawo spółdzielcze stanowi, w że statut spółdzielni może przewidywać, że członek posiadający grunty jest obowiązany wnieść je w całości lub części jako wkład do spółdzielni. Przez wkład gruntowy rozumie się grunty oraz budynki lub ich części i inne urządzenia trwale z gruntem związane, znajdujące się na tych gruntach w chwili ich wniesienia. Użytkowanie przez spółdzielnię wkładów gruntowych jest odpłatne. Statut określa zasady wynagradzania za użytkowanie tych wkładów. Sąd Najwyższy w wyroku z 17 kwietnia 2019 r., II CSK 252/18,²⁸ orzekł, że „Specyfiką stosunku wkładu gruntowego jest, mimo powstania prawa użytkowania, zachowanie przez członka spółdzielni dotychczasowych praw rzeczowych, obligacyjnych albo posiadania gruntu, możliwości rozporządzania nim przy przekazaniu spółdzielni uprawnień obejmujących władanie, pobieranie pożytków, podejmowanie czynności dyspozytywnych w zakresie gospodarowania, zmiany przeznaczenia gruntów, zmiany jego substancji, dokonania zabudowy połączonej z nabyciem przez spółdzielnię prawa własności powstałych budynków. Spółdzielcze prawo użytkowania wkładów gruntowych na ogół miało charakter odpłatny, a ekwiwalentne świadczenie spółdzielni realizowano poprzez udział członka w jej dochodzie lub wypłatę wynagrodzenia w wysokości ustalonej w statucie”. Jak słusznie zostało zaakcentowane w tym orzeczeniu, spółdzielca ma możliwość rozporządzania wkładem gruntowym. Jednocześnie dla zachowania ciągłości gospodarowania na gruncie stanowiącym wkład, rolniczej spółdzielni produkcyjnej przyznane zostało prawo pierwokupu. Mianowicie art. 147 ustawy – Prawo spółdzielcze określa, że w razie odpłatnego przeniesienia własności wkładu gruntowego spółdzielni przysługuje prawo pierwokupu. Nie dotyczy to przeniesienia własności wkładu gruntowego na rzecz innego członka tej samej spółdzielni, mającego w niej wkład gruntowy. Warto dodać, że po nowelizacji ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego ten akt prawny przewiduje, że nabywcą nieruchomości rolnej może być wyłącznie rolnik indywidualny i nie dotyczy m.in. nabycia nieruchomości rolnej: przez spółdzielnię produkcji rolnej w wyniku wykonania wskazanego prawa pierwokupu lub zbycia wkładu gruntowego przez członka tej spółdzielni. W takim przypadku wyłączone zostało prawo pierwokupu KOWR.

W aspekcie wkładów gruntowych warto odwołać się do orzeczenia sądu Apelacyjnego w Białymstoku. Mianowicie w wyroku z 10 maja 2019 r., I ACa 75/19²⁹, orzekł, że „Członek występujący ze spółdzielni nie może domagać się od spółdzielni wydania gruntu w sytuacji, gdy objęty żądaniem grunt stanowi przedmiot współwłasności jego i innych osób, które nie wycofały swoich wkładów ze spółdzielni i które w zakresie swych udziałów zawarły ze spółdzielnią umowy dzierżawy. (...) w takiej sytuacji nie aktualizuje się też

28 Wyrok SN z 17.04.2019 r., II CSK 252/18, Lex nr 2650732.

29 Wyrok SA w Białymstoku z 10.05.2019 r., I ACa 75/19, Lex nr 3030028.

roszczenie o wydanie gruntu równoważnego przewidziane w art. 148 par. 3 ustawy z 1982 r. – Prawo spółdzielcze. W opinii Sądu w takim wypadku konieczne jest natomiast bądź współdziałanie wszystkich współwłaścicieli, którzy mogą domagać się wydania im łącznie przedmiotu współwłasności, bądź mogą dążyć do wyjścia ze współwłasności, celem wyłonienia tego właściciela, który otrzyma grunt i zrealizuje względem roszczenie wydobywcze”. Wyrok Sądu Najwyższego z 4 września 2014 r., II CSK 637/13³⁰, poruszył inne istotne zagadnienie, m.in. dotyczące zasiedzenia. Mianowicie nabycie przez rolniczą spółdzielnię produkcyjną przez zasiedzenie prawa własności nieruchomości, która w chwili wniesienia jako wkład gruntowy była własnością członka spółdzielni, nie zwalnia jej z obowiązku rozliczenia się z członkiem w razie ustania członkostwa – w naturze, jeżeli dysponuje gruntem równoważnym, lub w drodze świadczenia pieniężnego.

Cechą charakterystyczną RSP jest praca spółdzielców w tym podmiocie. Zdolny do pracy członek RSP ma prawo i obowiązek pracować w tym podmiocie w wymiarze ustalonym corocznie przez zarząd, stosownie do potrzeb wynikających z planu działalności gospodarczej. Tak stanowi art. 155 ustawy – Prawo spółdzielcze. Oprócz członków spółdzielnia może zatrudniać także ich domowników. Za domownika członka uważa się każdego członka jego rodziny, a także inne osoby, jeżeli zamieszkują z nim wspólnie i prowadzą z nim wspólne gospodarstwo domowe. Jednym z najbardziej popularnych problemów związanych z RSP, będących przedmiotem spraw sądowych, jest charakter prawny świadczenia pracy w RSP³¹. Świadczy o tym duża liczba wyroków sądów apelacyjnych i Sądu Najwyższego. Powstaje pytanie, czy praca spółdzielcy w RSP jest to spółdzielczy stosunek pracy, umowa o pracę z Kodeksu pracy czy też praca wynika tylko ze świadczenia pracy i z cywilnoprawnego stosunku członkostwa w spółdzielni.

Sąd Apelacyjny w Lublinie w wyroku z 10 czerwca 2021 r., III AUa 62/21³², orzekł, że „Stosunek członkostwa w spółdzielni jest w całości – a więc także w części dotyczącej pracy – stosunkiem cywilnoprawnym. Do członków spółdzielni, jako do osób niepozostających ze spółdzielnią w stosunku pracy, nie mają generalnie zastosowania przepisy prawa pracy”. Istotne jest

30 Wyrok SN z 4.09.2014 r., II CSK 637/13, Lex nr 1541196.

31 Wojewódzki Sąd Administracyjny w Opolu w wyroku z 12 października 2012 r., I SA/Op 312/12: „Przepis art. 2 ust. 1 pkt 1 u.p.d.o.f. nie ma zastosowania do dochodów członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych, co prowadzi do wniosku, że kwestia ewentualnego wyłączenia spod opodatkowania określonych dochodów osób fizycznych ze względu na »pierwotne pochodzenie« z działalności rolniczej spółdzielni musi być określona w konkretnym przepisie ustawy podatkowej”.

32 Wyrok SA w Lublinie z 10.06.2021 r., III AUa 62/21, Lex nr 3198647.

postanowienie Sądu Najwyższego z 15 grudnia 2020 r., III PK 12/20³³. SN zaakcentował, że prawa i obowiązki członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych są uregulowane w odmienny sposób od praw i obowiązków pracowników: „(...) niekorzystanie przez spółdzielcę z przysługujących mu praw nie oznacza, że nie kształtują one treści stosunku prawnego łączącego go ze spółdzielnią. W opinii sądu niektóre prawa i obowiązki związane z wykonywaniem pracy członka rolniczej spółdzielni produkcyjnej mogą być podobne lub identyczne jak wynikające z zatrudnienia pracowniczego. Z istoty członkostwa wynika obowiązek członka rolniczej spółdzielni produkcyjnej do działania przy prowadzeniu wspólnego gospodarstwa rolnego oraz działalności na rzecz indywidualnych gospodarstw rolnych członków (art. 138 ustawy z 1982 r. Prawo spółdzielcze), w ramach ustalonej w spółdzielni organizacji pracy – wymaganej i niezbędnej wobec wieloosobowego składu spółdzielni. Ustalone zasady kooperacji mogą zatem przypominać wykonywanie pracy pod kierownictwem w określonym miejscu i czasie, ale podporządkowanie spółdzielcy regułom wynikającym z tej organizacji pracy jest właśnie immanentną cechą stosunku członkostwa. ustawodawca wybrał dla członka rolniczej spółdzielni produkcyjnej inną podstawę zatrudnienia niż umowa o pracę”.

Natomiast Sąd Apelacyjny we Wrocławiu w wyroku z 1 lutego 2018 r.³⁴, III AUa 1431/17, zaakcentował, że „Ustawodawca nie przewidział w rolniczej spółdzielni produkcyjnej formy zatrudnienia występującej w spółdzielni pracy, w której stosunek pracy pomiędzy spółdzielnią a jej członkiem nawiązuje się przez spółdzielczą umowę o pracę (art. 182 § 3 ustawy z 1982 r. – Prawo spółdzielcze). Inaczej rzecz ujmując, zatrudnienie członka rolniczej spółdzielni produkcyjnej w tej spółdzielni wynika ze stosunku członkostwa, a nie ze spółdzielczej umowy o pracę”. Z kolei Sąd Apelacyjny w Gdańsku w wyroku z 23 listopada 2016 r. III AUa 1184/16³⁵, doszedł do wniosku, że „Zatrudnienie wynikające ze stosunku członkostwa w rolniczej spółdzielni produkcyjnej nie odpowiada warunkom opisanym w art. 22 § 1 k.p., bowiem z jego istoty wynikają prawa i obowiązki niewystępujące w stosunku pracy, a wynikające z art. 18 ustawy z 1982 r. – Prawa spółdzielczego, np. prawo do uczestniczenia w walnym zgromadzeniu lub zebraniu grupy członkowskiej, do wybierania i bycia wybieranym do organów spółdzielni, do udziału w nadwyżce bilansowej, do świadczeń spółdzielni w zakresie jej statutowej działalności oraz prawo do zaskarżania uchwał walnego zgromadzenia spółdzielni (art. 42 § 4 ustawy z 1982 r. – Prawo spółdzielcze), obowiązek wniesienia wkładu (art. 152 ustawy z 1982 r. – Prawo spółdzielcze)”. Do podobnych

33 Postanowienie SN z 15.12.2020 r., III PK 12/20, Lex nr 3095788.

34 Wyrok SA we Wrocławiu z 1.02.2018 r., III AUa 1431/17, Lex nr 2956881.

35 Wyrok SA w Gdańsku z 23.11.2016 r., III AUa 1184/16, Lex nr 2225456.

wniosków doszedł sąd w wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 19 grudnia 2012 r., III AUa 1184/16³⁶, Sąd Najwyższy w wyroku z 25 kwietnia 2012 r.³⁷, Sąd Apelacyjny w Białymstoku w wyroku z 27 maja 2014 r.³⁸, Sąd Najwyższy – Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych z dnia 21 października 2009 r., I UK 115/09.

Artykuł 2 Kodeksu pracy stanowi, że pracownikiem jest osoba zatrudniona na podstawie umowy o pracę, powołania, wyboru, mianowania lub spółdzielczej umowy o pracę. Natomiast przepisy nie przewidują w rolniczej spółdzielni produkcyjnej formy zatrudnienia występującej w spółdzielni pracy. Chodzi o art. 182 § 3 ustawy z 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze, który stanowi, że stosunek pracy pomiędzy spółdzielnią a jej członkiem nawiązuje się przez spółdzielczą umowę o pracę³⁹. Jak stwierdził A. Stefaniak, stosunek członkostwa w rolniczej spółdzielni produkcyjnej jest w całości, a więc także w części dotyczącej pracy, stosunkiem cywilnoprawnym⁴⁰ (uchwała SN z 24 października 1996 r.)⁴¹. Jest to zatem swoista forma wykonywania pracy przez członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych⁴². Taka konstrukcja wykonywania pracy jest często niekorzystna dla spółdzielców. Na przykład w wyroku z 12 stycznia 2022 r., I USKP 93/21 Sąd Najwyższy orzekł, że „Okres wykonywania pracy w charakterze członka rolniczej spółdzielni produkcyjnej, jako okres niepozostawiania z tą spółdzielnią w pracowniczym stosunku zatrudnienia opisanym w art. 22 § 1 k.p. nie może zostać zaliczony do okresu, od którego zależy nabycie prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym z tytułu pracy w szczególnych warunkach”. Natomiast w wyroku z 28 maja 2013 r. Sąd Apelacyjny w Gdańsku orzekł, że okres zatrudnienia w rolniczej spółdzielni produkcyjnej nie jest zaliczany do pracy w szczególnych warunkach wymaganych do uzyskania wcześniejszej

36 III AUa 1022/12, Lex nr 1246715.

37 I UK 383/11, Lex nr 1212661, *Gazeta Prawna*, nr 157 (2012): 7.

38 III AUa 2012/13, Lex nr 1473680.

39 Zob. uzasadnienie wyroku SN z 25 kwietnia 2012 r., I UK 384/11.

40 Adam Stefaniak, „Komentarz do art. 155”, w *Prawo spółdzielcze. Ustawa o spółdzielniach mieszkaniowych. Komentarz* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2018, Lex).

41 Zob. uzasadnienie uchwały SN z 24 października 1996 r., III CZP 111/96, OSNC 1997, nr 2, poz. 19.

42 Zob. uzasadnienie uchwały SN z 2 lutego 1993 r., III CZP 164/92, OSNC 1993, nr 7-8, poz. 127. Zob. też Leszek Brzozowski, „Odpowiedzi na pytania dotyczące niektórych przepisów o nagrodach jubileuszowych”, cz. 1, *Służba Pracownicza*, nr 9 (1990): 11.

emerytury. Jej członek nie jest bowiem pracownikiem, a tylko on ma prawo do takiego świadczenia⁴³. Podobnie orzekały inne sądy⁴⁴.

W wyroku z 20 marca 2003 r. Naczelny Sąd Administracyjny⁴⁵ stwierdził, że do okresu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze nie wlicza się okresu pracy wykonywanej w ramach członkostwa w rolniczej spółdzielni produkcyjnej. Z kolei Sąd Apelacyjny w Lublinie w wyroku z 27 września 2017 r., III AUa 127/17, doszedł do wniosku, że uprawnienie do nabycia emerytury przewidzianej w art. 184 u.e.r.f.u.s. przysługuje tylko pracownikom wykonującym pracę w szczególnych warunkach, a zatem osobom, o jakich mowa w art. 8 ust. 1 u.s.u.s., w którym za pracownika traktuje się osobę pozostającą w stosunku pracy.

Niemniej świadczenie pracy przez członka RSP jest podobne do stosunku pracy. Warto nawiązać w tym zakresie do wyroku Sądu Najwyższego z 16 listopada 2000 r.⁴⁶: wprawdzie pomiędzy członkiem rolniczej spółdzielni pracy a spółdzielnią nie zachodzi odrębny od stosunku członkostwa stosunek pracy, ale wynikające z tego członkostwa prawo i obowiązek pracy członka w spółdzielni coraz bardziej zbliżają się do pracowniczego stosunku pracy uregulowanego przepisami Kodeksu pracy, a w szczególności do stosunku pracy członków spółdzielni pracy (spółdzielczego stosunku pracy). Zdaniem SN „brak regulacji dotyczącej uprawnień członka rolniczej spółdzielni produkcyjnej bezpodstawnie pozbawionego pracy uzasadnia także w obecnej sytuacji społeczno-gospodarczej zastosowanie w drodze analogii do określenia zakresu tych uprawnień przepisu art. 188 § 2 ustawy – Prawo spółdzielcze”. Warto w tym miejscu dodać, że na przykład art. 161 § 1 ustawy – Prawo spółdzielcze stanowi, iż członkom i ich domownikom pracującym w spółdzielni przysługuje prawo do świadczeń związanych z okresem ciąży, urodzeniem i wychowaniem małego dziecka na zasadach określonych w przepisach prawa pracy. Niemniej uchwała walnego zgromadzenia rolniczej spółdzielni produkcyjnej stanowiąca, że „członkowie będą pracować na takich samych warunkach jak pracownicy”, nie może zmienić charakteru prawnego ich zatrudnienia⁴⁷. W przypadku, gdy osoba zatrudniona początkowo na podstawie umowy o pracę, spoza grona członków spółdzielni, następnie zostanie

43 III AUa 1910/12, Lex nr 1322451.

44 Wyrok Sądu Najwyższego z 21 października 2009 r., I UK 115/09, Lex nr 558571.

45 II SA/Łd 2276/01, *Monitor Prawa Pracy*, nr 9 (2003).

46 I CKN 311/00, Legalis nr 277129.

47 III UK 92/07, OSNP 2009, nr 5–6, poz. 80.

przyjęta w poczet członków spółdzielni, dochodzi do rozwiązania umowy o pracę⁴⁸. Przepisy przewidują także odrębne zasady dotyczące wynagradzania.

Członkowie wynagradzani są za pracę w formie udziału w dochodzie podzielnym stosownie do wkładu ich pracy. Szczegółowe zasady oceny wkładu pracy dla określenia udziału członków w dochodzie podzielnym (powstałym po odliczeniu od dochodu ogólnego; art. 166 ustawy – Prawo spółdzielcze) odpisów na fundusze, przewidziane w art. 168 i 171 ustawy – Prawo spółdzielcze⁴⁹, ustala walne zgromadzenie, uwzględniając warunki pracy, potrzebne kwalifikacje oraz odpowiedzialność z tytułu powierzonej funkcji⁵⁰. Statut spółdzielni powinien określać jednostkę stanowiącą miernik oceny wkładu pracy członków. Ustawa – Prawo spółdzielcze nie zawiera natomiast odrębnych regulacji dotyczących wynagrodzenia członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych w postaci premii i nagród. Przepisy nie wykluczają jednak takiej możliwości⁵¹.

Warto także wspomnieć, że do innych wniosków w zakresie możliwości zatrudniania doszedł Sąd Apelacyjny w Poznaniu w wyroku z dnia 23 lipca 2015 r., III AUa 2186/14⁵². Mianowicie zdaniem sądu, „Analiza przepisów ustawy z 1982 r. – Prawo spółdzielcze, w szczególności art. 155–157, nie daje podstaw do przyjęcia, że członek rolniczej spółdzielni produkcyjnej nie może zawrzeć z nią umowy o pracę. O ile z przepisów prawa spółdzielczego można wyprowadzić wniosek, iż członek spółdzielni pracy nie może pozostawać z nią w pracowniczym stosunku pracy, skoro w art. 183 ust. 3 ustawy

48 W wyroku z 3 października 2012 r. (III AUa 227/12, Legalis nr 687925) Sąd Apelacyjny w Szczecinie orzekł, że „w przypadku nawiązania z pracownikiem rolniczej spółdzielni produkcyjnej stosunku członkostwa dochodzi do dorozumianego rozwiązania stosunku pracy za porozumieniem stron. Zdaniem sądu członek tej spółdzielni nie może pozostawać z nią w pracowniczym stosunku zatrudnienia. W rezultacie okres wykonywania pracy w charakterze członka nie może zostać zaliczony do stażu pracowniczego”. Zob. też Zdzisław Niedbała, „O kontrowersjach pracowniczego zatrudnienia członków zarządu spółdzielni”, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, nr 3 (2004): 127.

49 Adam Stefaniak, „Komentarz do art. 158”, w *Prawo spółdzielcze. Ustawa o spółdzielniach mieszkaniowych. Komentarz* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2014, Lex).

50 Zob. wyrok z 18 stycznia 2001 r., Sądu Najwyższego, V CKN 191/00, OSNC 2001, nr 9, poz. 131; OSG 2002 nr 1, poz. 5; Biul. SN 2001, nr 5, 10; Biul. Inf. Pr. 2001, nr 3, Legalis nr 49631.

51 Zob. Stefaniak, „Komentarz do art. 158”.

52 Wyrok SA w Poznaniu z 23.07.2015 r., III AUa 2186/14, Lex nr 1781951.

z 1982 r. – Prawo spółdzielcze w sposób jednoznaczny określono formę obowiązkowego stosunku pracy, o tyle wniosek taki w stosunku do członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych, w oparciu o literalne brzmienie przepisów jest nieuzasadniony. Żadne z przepisów prawa spółdzielczego nie zawiera zakazu zawierania pomiędzy rolniczą spółdzielnią produkcyjną a jej członkiem umowy o pracę”.

Spółdzielnie mleczarskie, umowa kontraktacji mleka w orzecznictwie

Spółdzielnie mleczarskie są popularne na ziemiach polskich od XIX w. Obecnie Polska należy do grupy największych producentów mleka w Unii Europejskiej. W 2021 r. była piątym w Unii Europejskiej, a czternastym na świecie producentem mleka. Sektor mleczarski ma znaczący udział w tworzeniu PKB z rolnictwa. Według danych GUS produkcja mleka w Polsce w 2020 r. osiągnęła poziom 14,4 mld litrów⁵³. Co więcej, skup mleka wzrósł w 2022 r.⁵⁴ W 2019 r. wśród 163 mleczarni (o zatrudnieniu powyżej 10 osób) było 96 spółdzielni, których udział w skupie mleka wyniósł 67%⁵⁵.

Spółdzielnie mleczarskie przejmują niektóre czynności związane z prowadzoną przez członka – producenta rolnego działalnością rolniczą. Chodzi o nabywanie mleka od członków oraz wspieranie prowadzonej przez członków hodowli bydła. Nie występuje definicja spółdzielni mleczarskich w ustawie – Prawo spółdzielcze. Zakres ich działalności wynika zatem ze statutu. Są to podmioty zajmujące się z reguły skupem i przetwórstwem mleka. Nie ulega wątpliwości, że podstawą funkcjonowania mleczarni jest mleko. Jest ono dostarczane głównie przez spółdzielców albo rzadziej – producentów mleka niebędących członkami spółdzielni. W tym zakresie ważne są umowy zawierane przez spółdzielnię. Każda spółdzielnia dysponuje wewnętrznym wzorem umowy, który przekazywany jest nowym członkom. Umowy te z reguły oznaczane są jako umowy kontraktacji, dostawy mleka czy członkowskie w zakresie dostawy mleka. Wynika z nich obowiązek dostarczania przez producenta rolnego do spółdzielni z reguły całego wyprodukowanego przez niego mleka (albo np. 80%), przestrzegania wymagań określonych w przepisach prawnych i dokumentach wewnętrznych przygotowywanych na ich podstawie oraz norm. Umowa między stronami zawierana jest najczęściej na czas nieokreślony, z możliwością jej rozwiązania za wypowiedzeniem,

53 *Sytuacja podażowo-popytowa i cenowa na rynku mleka – wrzesień 2021. pdf* (kowr.gov.pl).

54 Dorota Śmigiełska, *Sytuacja na rynku mleka w Unii Europejskiej*, <https://pfbh.pl/aktualnosci/sytuacja-na-rynku-mleka-w-unii-europejskiej>.

55 Zob. też Europejski Trybunał Obrachunkowy, *Nadzwyczajne wsparcie dla producentów mleka w UE w latach 2014–2016 – istnieje potencjał, by w przyszłości zwiększyć jego efektywność*, https://www.eca.europa.eu/lists/ecadocuments/sr21_11/sr_milk-and-dairy-production_pl.pdf.

a warunki dotyczące rozwiązania bądź odstąpienia od umowy zawarte są w statucie spółdzielni.

Sąd Apelacyjny w Białymstoku I Wydział Cywilny w wyroku z 9 kwietnia 2014 r.⁵⁶ uznał, że zawarta przez strony umowa, którą nazwały „umową kontraktacyjną na dostawy mleka”, jest *de facto* umową nienazwaną, najbardziej zbliżoną do umowy kontraktacji uregulowanej w art. 613 i nast. k.c., nawet jeżeli w umowie stron nie oznaczono dokładnie ilości mleka, które producent rolny ma wyprodukować i dostarczyć. Podkreślenia w tym przypadku wymaga, że ilość wyprodukowanego mleka uwarunkowana jest wieloma czynnikami, chociażby przyrodniczymi. Z uwagi na specyfikę produktu nie można dokładnie ustalić, ile mleka strona umowy będzie w stanie wyprodukować w określonym czasie. Strony nie mogą oznaczyć konkretnej ilości mleka, które producent rolny ma wyprodukować i dostarczyć pozwanej⁵⁷. Jednocześnie trzeba zaznaczyć, że w umowie strony mogą określić ilość mleka, które strona umowy zobowiązuje się wyprodukować i dostarczyć tak precyzyjnie, jak to jest możliwe, a to poprzez zobowiązanie dostarczenia całości wyprodukowanego w gospodarstwie rolnym producenta rolnego mleka⁵⁸.

Zdaniem Sądu przy braku precyzyjnego określenia ilości mleka należy uznać, że strony łączyła umowa nienazwana, jednak najbardziej zbliżona do umowy kontraktacji. Zasadniczym argumentem przemawiającym za powyższym stanowiskiem jest kwalifikowane określenie przez ustawodawcę tak jednej ze stron (producent rolny), jak przedmiotu jej świadczenia (produkty rolne) oraz spełnienie powyższych kryteriów⁵⁹. Zauważyć należy, że według art. 613 § 2 k.c. ilość produktów rolnych może być w umowie oznaczona także według obszaru, z którego produkty te mają być zebrane. Natomiast ustawodawca nie nawiązał bezpośrednio do liczby zwierząt. Biorąc pod uwagę zasadę swobody umów, takie określenie jest możliwe. Przy zastosowaniu wykładni celowościowej można by uznać, że umowa dotycząca wytworzenia i dostarczenia mleka jest to nadal umowa kontraktacji⁶⁰. Jednocześnie

56 I ACa 866/13, Legalis nr 895122.

57 I ACa 866/13, Legalis nr 895122.

58 I ACa 866/13, Legalis nr 895122.

59 I ACa 866/13, Legalis nr 895122.

60 Np. o odpowiednim stosowaniu przepisów Kodeksu cywilnego o dzierżawie do umowy nienazwanej dającej stronie uprawnienie do uzyskiwania dochodów ze sprzedaży energii elektrycznej otrzymywanej przez przetworzenie energii wiatrowej za pomocą turbin wiatrowych w zamian za okresowe świadczenie pieniężne określone jako procent od wartości sprzedanej energii elektrycznej orzekł SN w wyroku z 5 listopada 2012 r., OSNC 2013, nr 5, poz. 64; OSP 2013, nr 10, poz. 95; Biul. SN 2013, nr 2, poz. 13; *Monitor Prawniczy*, nr 14 (2013): 765–766.

nawiązać należy do nowego spojrzenia Sądu Najwyższego na powyższy problem, zasługującego na aprobatę. Mianowicie SN w wyroku z 4 marca 2015 r.⁶¹ uznał, że „dla ważności umowy kontraktacji w myśl art. 613 § 1 k.c. wystarczające jest wskazanie wymaganej ilości produktów rolnych określonego rodzaju jako »całość« takiego produktu wyprodukowanego w danym czasie, w oznaczonym, znanym kontraktującemu gospodarstwie rolnym”.

Grupy producentów rolnych w orzecznictwie

W Polsce funkcjonuje ponad 600 grup producentów rolnych. W pierwszym etapie tworzona jest osoba prawna (spółdzielnia, spółka kapitałowa, zrzeszenie, stowarzyszenie), a potem dopiero następuje wpis do rejestru grup, prowadzonego przez dyrektora oddziału regionalnego Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa właściwego ze względu na siedzibę grupy. Obecnie najbardziej popularne są spółdzielcze grupy producentów rolnych. Funkcjonują one wyłącznie dzięki gospodarstwom rolnym członków. Można spotkać się ze stwierdzeniem, że stanowią przedłużenie gospodarstwa rolnego, co potwierdzają niektóre regulacje traktujące grupę jako producenta rolnego. Na przykład w świetle art. 613 § 4 k.c. przez producenta rolnego rozumie się również grupę producentów rolnych lub ich związek. Chodzi o zawieranie przez grupę umów kontraktacji. Właśnie możliwość m.in. podpisywania przez grupę producentów rolnych, w tym prowadzoną w formie spółdzielni, umów kontraktacji wskazuje na związek z gospodarstwem rolnym członków

Artykuł 3a ustawy o grupach producentów rolnych określa, że spółdzielnia może również prowadzić działalność jako grupa, jeżeli: np. wszyscy wchodzący w jej skład producenci jednego produktu lub grupy produktów spełniają wymagania określone w art. 2 ustawy; jej przedmiot działalności jest zgodny z celami określonymi w art. 2; działa na podstawie aktu założycielskiego, jej coroczne przychody ze sprzedaży produktów lub grup produktów wytworzonych w gospodarstwach lub działach specjalnych produkcji rolnej członków grupy wskazanych w pkt. 1 stanowią więcej niż połowę przychodów spółdzielni ze sprzedaży tych produktów lub grup tych produktów; określi obowiązujące członków grupy zasady produkcji produktów lub grup produktów, w tym dotyczące ich jakości i ilości, oraz sposoby przygotowania ich do sprzedaży; każdy z członków grupy w każdym roku jej działalności produkuje oraz sprzedaje do grupy co najmniej 70% wyprodukowanych przez siebie produktów lub grup produktów, ze względu na które grupa została utworzona. Do wniosku o wydanie decyzji administracyjnej o uznaniu spółdzielni za grupę producentów rolnych dołącza się m.in. akt założycielski grupy; plan biznesowy sporządzony na co najmniej pięć lat na formularzu opracowanym przez Agencję i udostępnionym na stronie internetowej

61 IV CSK 437/14, Lex nr 1677053.

też instytucji. Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku z dnia 8 grudnia 2021 r., I GSK 976/21, orzekł, że „(...) W razie przyjęcia do uznanej grupy producentów rolnych nowego członka według zasad zawartych w akcie założycielskim grupy, następuje zmiana planu biznesowego w tym zakresie, wymagająca zatwierdzenia w formie decyzji wydanej przez Dyrektora oddziału regionalnego ARiMR⁶².

W przypadku spółdzielczych grup producentów rolnych zasadne jest – już na etapie tworzenia statutu⁶³ – zamieszczenie w nim wymagań wynikających z ustawy o grupach producentów rolnych odnoszących się do aktu założycielskiego. Akt założycielski grupy, oprócz wymagań określonych w odrębnych przepisach, powinien zawierać w szczególności: zasady przyjmowania do grupy nowych członków oraz występowania członków z grupy⁶⁴; dostarczania przez członków grupy informacji dotyczących wielkości sprzedaży i cen uzyskiwanych za produkty, z uwagi na które grupa została powołana, a są sprzedawane poza grupą; tworzenia i wykorzystania funduszu specjalnego. Mogą być w nim również zawarte postanowienia dotyczące w szczególności: zaopatrzenia członków grupy w środki produkcji; zasad wspólnego użytkowania sprzętu rolniczego; promocji produktów lub grupy produktów wprowadzanych do obrotu czy przechowywania, konfekcjonowania i standaryzacji produktów lub grupy produktów.

Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie w wyroku z 7 lutego 2018 r., V SA/Wa 939/17 doszedł do wniosku, że „Ustawa o grupach producentów rolnych wymaga uwzględnienia w umowie (akcie założycielskim) elementów, które wymienia art. 4 ust. 1. Przepis ten jest w tym zakresie jednoznaczny, wyraźnie nakazujący umieszczenie w umowie (akcie założycielskim) konkretnych elementów. Istota sprawy nie dotyczy więc interpretacji (wykładni) konkretnego przepisu (np. któregoś z elementów wywodzonych z art. 4 ust. 1 ww. ustawy), ale kwestii charakteru (obligatoryjnego lub fakultatywnego) zawarcia w umowie (akcie założycielskim) elementów, które wymienia art. 4 ust. 1 ustawy. Ustawa posługuje się sformułowaniem »powinien zawierać w szczególności«, a więc ustanawia obowiązek umieszczenia pewnych kwestii w akcie założycielskim. Przepis jest jasny, nie budzi wątpliwości

-
- 62 Wyrok NSA z 8.12.2021 r., I GSK 976/21, Lex nr 3320067.
- 63 Oczywiście istnieje możliwość, że po dokonaniu rejestracji w KRS zostanie podjęta uchwała o zmianie statutu, ale wydłuża to procedurę rejestracji grupy i powoduje dodatkowe koszty.
- 64 Przy czym minimalny okres członkostwa, który liczy się od dnia wydania decyzji, nie może być krótszy niż trzy lata działalności grupy, a informacja o zamiarze wystąpienia z grupy powinna być złożona na piśmie co najmniej dwanaście miesięcy przed końcem danego roku działalności grupy.

interpretacyjnych, a jego niedopełnienie skutkuje uznaniem, że w sprawie doszło do rażącego naruszenia prawa”⁶⁵.

W judykaturze przeważa stanowisko, że statut spółdzielni to szczególny rodzaj umowy⁶⁶. Popiera je także autorka niniejszej publikacji. Jak wynika to z wielu wyroków SN, postanowienia statutu stanowią umownie wprowadzone normy obowiązujące spółdzielców i spółdzielnię, czego konsekwencją jest to, że instytucjonalnie jest on związany z reżimem cywilnych czynności prawnych⁶⁷. Stąd jego postanowienia powinny być tłumaczone według dyrektyw wynikających z art. 65 k.c.⁶⁸ Co więcej, postanowienia statutu spółdzielni, w kwestiach uregulowanych w nim na podstawie zawartego w przepisach spółdzielczych odesłania, mogą być uznane za prawo materialne w rozumieniu art. 393¹ pkt 1 k.p.c.⁶⁹ Zgodnie z zasadą swobody umów postanowienia statutu mogą być kształtowane dowolnie, z uwzględnieniem jednak granic swobody określonych w art. 353¹ k.c.⁷⁰ W przypadku zatem spółdzielczych grup producentów rolnych występują pewne ograniczenia w zakresie treści statutu z ustawy o grupach producentów rolnych.

Bardzo istotny, a jednocześnie – jak pokazuje praktyka – czasami trudny do spełnienia, jest wymóg sprzedaży przez członków grupy produktów lub grupy produktów za pośrednictwem omawianej organizacji zrzeszającej producentów rolnych. W tym aspekcie istotne jest określenie sankcji wobec członka grupy, który nie wypełnia nałożonych na niego obowiązków (np. sprzedaje więcej produktów poza grupę niż jest to dozwolone) oraz zasad dostarczania przez członków grupy informacji dotyczących wielkości sprzedaży i cen uzyskiwanych za produkty, z uwagi na które grupa została powołana, a które są sprzedawane poza grupą. Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie w wyroku z 19 sierpnia 2015 r., V SA/Wa 1364/15⁷¹, orzekł, że „Skoro celem działania grup producenckich jest wspólna produkcja

65 Legalis nr 1840580.

66 Zob. np. Krzysztof Pietrzykowski, „Pojęcie spółdzielni”, w *System Prawa Prywatnego, Prawo rzeczowe 4*, red. Edward Gniewek (Warszawa: C.H. Beck, 2007), 308 i nast.

67 Np. tak uchwała Sądu Najwyższego z 23 maja 1989 r., III CZP 34/89, OSNA-PiUS 1990, nr 6, poz. 80; wyrok Sądu Najwyższego z 15 kwietnia 1999 r., I CKN 1088/97, OSNC 1999, nr 11, poz. 193 czy wyrok Sądu Najwyższego z 25 lipca 2003 r., V CK 117/02 (niepubl.).

68 Por. uchwała Sądu Najwyższego z 23 maja 1989 r., III CZP 34/89, OSNAPiUS 1990, nr 6, poz. 80 i wyrok Sądu Najwyższego z 15 kwietnia 1999 r., I CKN 1088/97, OSNC 1999, nr 11, poz. 193.

69 V CSK 86/09, Lex nr 627242.

70 V CSK 86/09, Lex nr 627242.

71 Legalis nr 1383309.

i sprzedaż produktów, patrząc na przepisy szczególne określające minimalną roczną wielkość produkcji towarowej grupy, należy je odnieść do grupy, a więc do produktów, które zostały wyprodukowane w gospodarstwach poszczególnych członków i następnie zostały przekazane grupie, chodzi bowiem o dysponowanie produktem/towarem przez grupę, a nie przez jej poszczególnych członków”.

Wstępnie uznane grupy i organizacje producentów owoców i warzyw a zwolnienie w podatku od nieruchomości

Obok grup producentów rolnych funkcjonujących na podstawie ustawy o grupach producentów rolnych wyróżnić należy spółdzielcze wstępnie uznane grupy producentów owoców i warzyw oraz uznane organizacje producentów owoców i warzyw w rozumieniu ustawy z 19 grudnia 2003 r. o organizacji rynków owoców i warzyw, rynku chmielu, rynku tytoniu oraz rynku suszu paszowego (od 3 października 2015 r. zmiana nazwy na ustawa o organizacji rynków owoców i warzyw oraz rynku chmielu). Podobnie jak grupy producentów rolnych działają one w imieniu swoich członków oraz reprezentują ich interesy w kwestiach ekonomicznych, zajmując się nie tylko sprzedażą produktów rolnych wytworzonych w gospodarstwach członków, ale także transportem, magazynowaniem i konfekcjonowaniem tych produktów oraz wspólnym zakupem środków produkcji i maszyn⁷². Można zatem stwierdzić, że grupy i organizacje przejmują jeden albo kilka etapów związanych z prowadzeniem działalności rolniczej⁷³. Obecnie nie mogą już być zakładane wstępnie uznane grupy producentów rolnych tylko organizacje producentów owoców i warzyw. Należy wspomnieć o orzeczeniach sądu

72 Zob. rozporządzenie Rady (WE) nr 1234/2007 z 22 października 2007 r. ustanawiające wspólną organizację rynków rolnych oraz przepisy szczegółowe dotyczące niektórych produktów rolnych, Dz.U. UE. L 299 z 16.11.2007 r., 1; rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 543/2011 ustanawiające szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1234/2007 z 7 czerwca 2011 r. w odniesieniu do sektora owoców i warzyw oraz sektora przetworzonych owoców i warzyw; Dz.U. UE L 157 z 15 czerwca 2011 r., s. 1.

73 Zob. rozporządzenie Rady (WE) nr 1234/2007 z 22 października 2007 r. ustanawiające wspólną organizację rynków rolnych oraz przepisy szczegółowe dotyczące niektórych produktów rolnych, Dz.U. UE. L 299 z 16.11.2007 r., 1; rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 543/2011 ustanawiające szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1234/2007 z 7 czerwca 2011 r. w odniesieniu do sektora owoców i warzyw oraz sektora przetworzonych owoców i warzyw; Dz.U. UE L 157 z 15 czerwca 2011 r., s. 1.

związanych ze zwolnieniem od podatku od nieruchomości grup producentów rolnych.

Mianowicie zrodził się problem, czy preferencja podatkowa zawarta w art. 7 ust. 1 pkt 13 ustawy z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach odnosi się także do budynków i budowli zajętych przez wstępnie uznane grupy producentów owoców i warzyw oraz uznane organizacje producentów owoców i warzyw w rozumieniu ustawy o organizacji rynków owoców i warzyw oraz rynku chmielu wpisaną do rejestru tych grup, wykorzystywane wyłącznie na prowadzenie działalności w zakresie sprzedaży produktów lub grup produktów wytworzonych w gospodarstwach członków grupy. Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku z dnia 11 stycznia 2017 r., II FSK 112/15 Z art. 7 ust. 1 pkt 13 u.p.o.l. doszedł do wniosku, że jako podmiot uprawniony do zwolnienia ustawodawca wskazał „grupę producentów rolnych”, zastrzegając konieczność wpisania ich do rejestru tych grup. Grupa producentów owoców i warzyw utworzona według reżimu ustawy z 2003 r. o organizacji rynków owoców i warzyw, rynku chmielu, rynku tytoniu, rynku suszu paszowego oraz rynków lnu i konopi uprawianych na włókno, wpisana do rejestru tych grup „stanowi grupę producencką w szerokim tego słowa znaczeniu”. W opinii Sądu nie jest ona natomiast „grupą producentów rolnych” w rozumieniu powołanego już art. 7 ust. 1 pkt 13 u.p.o.l.

Do takich samych wniosków doszedł Wojewódzki Sąd Administracyjny w Lublinie w wyroku z 25 sierpnia 2020 r.⁷⁴, I SA/Lu 307/20, orzekając, że zwolnienie, o którym mowa w art. 7 ust. 1 pkt 13 u.p.o.l., odnosi się wyłącznie do grup producentów rolnych wpisanych do rejestru tych grup na podstawie ustawy z 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach. Wstępnie uznana grupa producentów owoców i warzyw utworzona zgodnie z wymogami ustawy o.r.o.i.w. i wpisana do rejestru tych grup stanowi grupę producencką w szerokim tego słowa znaczeniu, nie stanowi zaś „grupy producentów rolnych”. Słusznie sąd wskazał że „Zwolnienie z art. 7 ust. 1 pkt 13 u.p.o.l. zostało wprowadzone na podstawie art. 27 u.g.p.r. Zwolnienie (tj. pkt 13) zostało wprowadzone z 21 listopada i zmienione przez art. 2 ustawy z dnia 15 grudnia 2006 r. o zmianie ustawy o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw (Dz.U. z 2006 r. Nr 251, poz. 1847) z 1 stycznia 2007 r. Sąd zaakcentował, że „Tak więc zwolnienie wskazane w art. 7 ust. 1 pkt 13 u.p.o.l. nie może być odniesione do każdej grupy producenckiej wpisanej do jakiegokolwiek z rejestrów tych grup, w tym również do »wstępnie uznanych grup producentów owoców i warzyw« prowadzonego na podstawie art. 2b ustawy o.r.o.i.w.” Do takich samych wniosków doszedł Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku z dnia 1 lipca 2015 r., II FSK 1428/13⁷⁵.

74 Legalis nr 2491421.

75 Legalis nr 1311111.

Wyroki Trybunału Sprawiedliwości w sprawach spółdzielni

Kwestie podatkowe odnoszące się do podatków w spółdzielniach stanowią problem dyskusyjny także w innych krajach. Co więcej, dylematy z ulgami podatkowymi, które powstały w kontekście pomocy publicznej, były przedmiotem rozważań Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości. Jednym z przedmiotów sporu były ulgi, z których spółdzielnie korzystały we Włoszech w myśl art. 10 i 14 dekretu prezydenta Republiki nr 601/1973. Sąd kasacyjny przekazał sprawę do Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości. Chodziło o ocenę, czy regulacje podatkowe dotyczące spółdzielni rolniczych, mianowicie art. 10–14 dekretu 601/1973, nie są sprzeczne z art. 87 TWE stanowiącym zakaz pomocy publicznej oraz czy są proporcjonalne wobec celów, jakie ustawodawca konstytucyjny przypisuje spółdzielniom rolniczym. Trybunał Sprawiedliwości w orzeczeniu z dnia 8 września 2011 r. C-78/08⁷⁶ doszedł do wniosku, że „Zwolnienia podatkowe przyznane spółdzielniom produkcyjnym i spółdzielniom pracy na podstawie przepisów krajowych przewidujących pewne ulgi podatkowe stanowią pomoc państwa w rozumieniu art. 87 ust. 1 WE tylko wtedy, gdy spełnione zostały wszystkie przesłanki zastosowania tego postanowienia. (...) W danym przypadku do sądu krajowego należy w szczególności ocena selektywnego charakteru zwolnienia podatkowe przyznanego spółdzielniom produkcyjnym i spółdzielniom pracy oraz możliwości uzasadnienia ich charakterem i ogólną strukturą krajowego systemu podatkowego, w który się wpisują; sąd ten winien w szczególności ustalić, czy występujące przed nim spółki spółdzielcze rzeczywiście znajdują się w sytuacji porównywalnej do tej, w jakiej znajdują się inne jednostki mające formę podmiotów prawnych o celu zarobkowym, a jeśli rzeczywiście ma to miejsce – czy bardziej korzystne opodatkowanie tych właśnie spółek spółdzielczych, po pierwsze, wynika z podstawowych zasad rządzących mającym zastosowanie w danym państwie członkowskim systemem opodatkowania i po drugie, jest zgodne z zasadami spójności i proporcjonalności”.

Trybunał Sprawiedliwości w wyroku z 21 grudnia 2016 r. C-76/15⁷⁷ orzekł, że „artykuły 2 i 3 dyrektywy 94/19/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 30 maja 1994 r. w sprawie systemów gwarancji depozytów, zmienionej dyrektywą 2005/1/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 9 marca 2005 r., należy interpretować w ten sposób, że przepisy te nie nakładają na państwa członkowskie obowiązku ustanowienia programu gwarancji w odniesieniu do udziałów w spółdzielniach prowadzących

76 Wyrok Ts Z 8.09.2011 R., C-78/08, Ministero Dell'economia E Delle Finanze, Agenzia Delle Entrate V. Paint Graphos Soc. Coop. Arl, Adige Carni Soc. Coop. Arl, V. Agenzia Delle Entrate, Ministero Dell'economia E Delle Finanze, Ministero Delle Finanze V. Michele Franchetto, Zotsis 2011, Nr 8-9a, Poz. I-7611.

77 Legalis nr 2255304.

koncesjonowaną działalność w sektorze finansowym, takiego jak program analizowany w postępowaniu głównym, ani nie sprzeciwiają się temu, (...), pod warunkiem że nie ogranicza on praktycznej skuteczności systemu gwarancji depozytów, (...) – oraz że program ten jest zgodny z traktatem, w szczególności zaś z art. 107 i 108 TFUE. W dalszej części Trybunał Sprawiedliwości doszedł do wniosku, że analiza pytań przedstawionych przed Grondwettelijk Hof (trybunał konstytucyjny, Belgia) nie wykazała istnienia żadnych okoliczności, które mogłyby mieć wpływ na ważność decyzji Komisji 2014/686/UE z dnia 3 lipca 2014 r. w sprawie pomocy państwa SA.33927 (12/C) (ex 11/NN) wdrożonej przez Belgię – Program gwarancji chroniący udziału indywidualnych członków spółdzielni finansowych”.

Podsumowanie

Przeprowadzone krótkie rozważania potwierdziły wpływ orzecznictwa, zwłaszcza Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego i sądów apelacyjnych, na praktykę i funkcjonowanie spółdzielni rolniczych oraz prawa, obowiązki spółdzielców albo byłych spółdzielców. Odnotować należy dość znaczną liczbę orzeczeń dotyczących świadczenia pracy na rzecz RSP przez spółdzielców oraz domowników. Sądy w większości dochodziły do wniosku, że „Zatrudnienie wynikające ze stosunku członkostwa w rolniczej spółdzielni produkcyjnej nie odpowiada warunkom opisanym w art. 22 § 1 Kodeksu pracy, bowiem z jego istoty wynikają prawa i obowiązki niewystępujące w stosunku pracy⁷⁸”. Przyjęta wykładnia nie jest korzystna dla spółdzielców. Na przykład w szczególnych warunkach wymaganych do uzyskania wcześniejszej emerytury nie był wliczany czas pracy w RSP. Spółdzienca (w opinii większości wyroków) nie jest bowiem pracownikiem, a tylko pracownik ma prawo do takiego świadczenia⁷⁹. Co prawda w mniejszości, ale występowały rozstrzygnięcia, że „Żadne z przepisów prawa spółdzielczego nie zawiera zakazu zawierania pomiędzy rolniczą spółdzielnią produkcyjną a jej członkiem umowy o pracę⁸⁰”. W opinii autorki konieczne są zmiany regulacji prawnych. Przepisy dotyczące wykonywania pracy wynikające z członkostwa w rolniczej spółdzielni produkcyjnej są bardzo skąpe. Dlatego w praktyce od lat występują problemy, o czym świadczy bogate orzecznictwo. Zasadne jest przyznanie członkom RSP wykonującym pracę w spółdzielni co najmniej takich samych praw jak pracownikom mających zawartą umowę o pracę. W tym zakresie warto wprowadzić odpowiednie zmiany do ustawy – Prawo spółdzielcze lub Kodeksu pracy.

78 Legalis nr 2517563.

79 Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie – III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 29 maja 2018 r., III AUa 564/17 Legalis nr 2182243

80 Wyrok SA w Poznaniu z 23.07.2015 r., III AUa 2186/14, Lex nr 1781951.

W opinii autorki konieczne są także modyfikacje regulacji w zakresie umowy kontraktacji mleka przez spółdzielców. Przychyłam się do wykładni, że umowa dotycząca wytworzenia i dostarczenia mleka jest to nadal umowa kontraktacji. Słusznie SN w wyroku z 4 marca 2015 r.⁸¹ uznał, że „dla ważności umowy kontraktacji w myśl art. 613 § 1 k.c. wystarczające jest wskazanie wymaganej ilości produktów rolnych określonego rodzaju jako »całość« takiego produktu wyprodukowanego w danym czasie, w oznaczonym, znanym kontraktującemu gospodarstwie rolnym”. Warto rozważyć wprowadzenie do ustawy – Prawo spółdzielcze odrębnych regulacji dotyczących spółdzielni mleczarskiej, w tym definicji takiego podmiotu. Zasadne byłoby także uregulowanie w tejże ustawie umowy kontraktacji mleka zawieranej przez spółdzielców ze spółdzielnią mleczarską, ogólne zasady dotyczące takiego kontraktu. Obecnie w sądach są rozpatrywane sprawy dotyczące takich umów, w tym zmiany warunków, ustalania regulaminów takich kontraktów przez spółdzielnie mleczarskie.

Odnosząc się do zwolnienia grup producentów rolnych, w tym prowadzonych w formie spółdzielni, od podatku od nieruchomości, warto rozważyć poszerzenie tego zwolnienia także na organizacje producentów rolnych, w tym na uznane organizacje owoców i warzyw. Zmiana taka jest potrzebna, aby zachęcić do zakładania organizacji producentów rolnych. W świetle Wspólnej Polityki Rolnej po 2022 roku organizacje mają być jednym z podstawowych instrumentów rozwoju rynków rolnych⁸². Na koniec warto dodać, że szeroki katalog orzeczeń dotyczy część ogólnej ustawy – Prawo spółdzielcze. W przypadku problemów interpretacyjnych i wielu orzeczeń sądowych o różnych tezach w podobnych stanach faktycznych zasadna wydaje się zawsze zmiana regulacji prawnych. Jednolitość w zakresie wykładni jest istotna dla stabilizacji i zapewniania ochrony obywateli i przedsiębiorców. W przyszłości warto podjąć działania legislacyjne w zakresie uchwalenia nowej ustawy – Prawo spółdzielcze oraz ustawy o spółdzielniach rolniczych. Ta ostatnia, wzorem francuskiego Code Rural⁸³, powinna zawierać szeroką definicję

81 IV CSK 437/14, Lex nr 1677053.

82 Aneta Suchoń, „Z prawnej problematyki organizacji producentów rolnych – wybrane zagadnienia”, *Przegląd Prawno-Ekonomiczny*, nr 3 (2020): 81–101.

83 Według francuskiego Code Rural R 521-1 cel spółdzielni rolniczych określony w ich statutach stanowi podejmowanie, niezależnie od sposobu i technik przez nie stosowanych, jednego lub więcej spośród następujących działań: a) zapewnianie lub ułatwianie produkcji, sprzedaż, w szczególności na eksport, produktów rolnych i leśnych pochodzących z gospodarstw członków spółdzielni, bezpośrednio po ich zebraniu lub przechowywaniu, opakowaniu bądź przetworzeniu oraz poprawa produkcji, przechowywania; b) zapewnianie i dostarczanie

spółdzielni rolniczych, obejmując spółdzielnie prowadzące działalność rolniczą (spółdzielnie produkcji rolnej) oraz spółdzielnie producentów rolnych (celem byłaby realizacja wspólnych potrzeb członków prowadzących gospodarstwo rolne)⁸⁴.

Bibliografia:

- Boguta, Witold, Zdzisław Gumowski i Krzysztof Lachowski. *Organizacja mazowieckiego rynku rolnego poprzez tworzenie grup producentów rolnych na bazie prawa spółdzielczego*. Warszawa: Wydawnictwo KRS, 2007.
- Bosse-Platière, Hubert, red. *Code rural et de la pêche maritime*. Paris: LexisNexis, 2012.
- Brzozowski, Leszek. „Odpowiedzi na pytania dotyczące niektórych przepisów o nagrodach jubileuszowych”, cz. 1, *Służba Pracownicza*, nr 9 (1990): 11.
- Chômél, Chantal, Francis Declerck, Maryline Filippi, Rene Mauget, Olivier Frey. *Les coopératives agricoles. Identité, gouvernance et stratégies*. Paris: Larcier, 2013.
- Fanfani, Roberto, Elisa Ricci Maccarini, red. *The role of cooperatives in the European Agri-Food System*. Bolonia: Firenze University Press, 2009.
- Kokot, Aleksander. „Normatywne pojęcie działalności pozarolniczej w rolniczych spółdzielniach produkcyjnych”. *Prawo Rolne*, z. 1 (1991): 37–49.

swoim spółdzielcom produktów, urządzeń, narzędzi i zwierząt niezbędnych do prowadzenia działalności bądź do utrzymywania nieruchomości leśnych, pod warunkiem że przyczyniają się one do wytwarzania i przygotowywania niezbędnych produktów, w szczególności pasz dla zwierząt lub nawozów, oraz uczestniczenie w naprawie i konserwacji maszyn i narzędzi rolniczych; c) oferowanie członkom spółdzielni na wyłączny użytek ich gospodarstw rolnych i leśnych wszystkich niezbędnych usług, zwłaszcza udostępnianie sprzętu, maszyn rolniczych, środków utrzymywania i naprawy, zwierząt, środków służących wprowadzaniu udoskonaleń technicznych i kształcenia zawodowego, wsparcie placówek badawczych, przeprowadzających eksperymenty i analizy, jak również odpowiednio wyspecjalizowanego personelu; d) ogólnie rzecz ujmując, prowadzenie na rzecz członków spółdzielni działań i prac właściwych dla zawodów rolniczych. Zob. Hubert Bosse-Platière, red., *Code rural et de la pêche maritime* (Paris: LexisNexis, 2012): 678–701, 1566 i nast.; Chantal Chômél, Francis Declerck, Maryline Filippi, Rene Mauget, Olivier Frey, *Les coopératives agricoles. Identité, gouvernance et stratégies* (Paris: Larcier, 2013).

84 Zob. szerzej: Suchoń, *Prawna koncepcja spółdzielni rolniczych*, 400 i nast.

- Małyasz, Jerzy. „Integracja pozioma”. W *Encyklopedia agrobiznesu*, red. Augustyn Woś, 389 i nast. Warszawa: Fundacja Innowacja: Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna, 1998.
- Mroczek, Jacek. „Początki rozwoju spółdzielczości w Polsce”. *Przegląd Prawniczy, Ekonomiczny i Społeczny*, nr 1 (2012).
Monitor Prawniczy, nr 2 (1998): 68
Monitor Prawniczy, nr 14 (2013): 765–766.
- Niedbała, Zdzisław. „O kontrowersjach pracowniczego zatrudnienia członków zarządu spółdzielni”. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, nr 3 (2004): 127.
- Perzyna, Andrzej. „Koopercja w rolnictwie na tle ogólnego pojęcia kooperacji”. *Studia Iuridica Agraria*, t. 6 (2008): 215 i nast.
- Pietrzykowski, Krzysztof. „Pojęcie spółdzielni”. W *System Prawa Prywatnego, Prawo rzeczowe 4*, red. Edward Gniewek, 308 i nast. Warszawa: C.H. Beck, 2007.
- Skoczek, Tadeusz, red. *Spółdzielczość w budowie społeczeństwa obywatelskiego: historia i współczesność*. Warszawa: Muzeum Niepodległości, 2013.
- Staszic, Stanisław. *Przestrogi dla Polski*. Warszawa, 1960.
- Stefaniak, Adam. „Komentarz do art. 158”. W *Prawo spółdzielcze. Ustawa o spółdzielniach mieszkaniowych. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2014, Lex.
- Stefaniak, Adam. „Komentarz do art. 155”. W *Prawo spółdzielcze. Ustawa o spółdzielniach mieszkaniowych. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2018, Lex.
- Suchoń, Aneta. *Prawna koncepcja spółdzielni rolniczych*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2016.
- Suchoń, Aneta. „Spółdzielnie jako podmioty istotne dla społeczeństwa oraz gospodarki – aspekty prawne i ekonomiczne”. W *Przedsiębiorstwo, Gospodarka i społeczeństwo w kręgu zainteresowania ekonomistów*, red. Ryszard Kamiński. Poznań: Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, 2020.
- Suchoń, Aneta. „Z prawnej problematyki organizacji producentów rolnych – wybrane zagadnienia”. *Przegląd Prawno-Ekonomiczny*, nr 3 (2020): 81–101.
- Suchoń, Aneta. „Z prawno-ekonomicznej problematyki organizacji rynku mleka”. *Przegląd Prawa Rolnego*, nr 1 (2014): 47–73.
- Śmigielska, Dorota. *Sytuacja na rynku mleka w Unii Europejskiej*. <https://pfhb.pl/aktualnosci/sytuacja-na-rynku-mleka-w-unii-europejskiej>.
- Wodzień-Nowak, Agata. *Ponad 180 tys. osób więcej mieszka na wsi. Coraz częściej rzucamy miasto na rzecz domu na terenach wiejskich*. <https://strefaagro.pl/ponad-180-tys-osob-wiecej-mieszka-na-wsi-coraz-czesciej-rzucamy-miasto-na-rzecz-domu-na-terenach-wiejskich/ar/c8-16310763/>.

Wojciechowski, Stanisław. *Spółdzielnie rolnicze: jakie być mogą i powinny w Polsce według wzorów zagranicznych*. Poznań, Księgarnia św. Wojciecha, 1936.

This article is published under a Creative Commons Attribution 4.0 International license.

For guidelines on the permitted uses refer to <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode>